

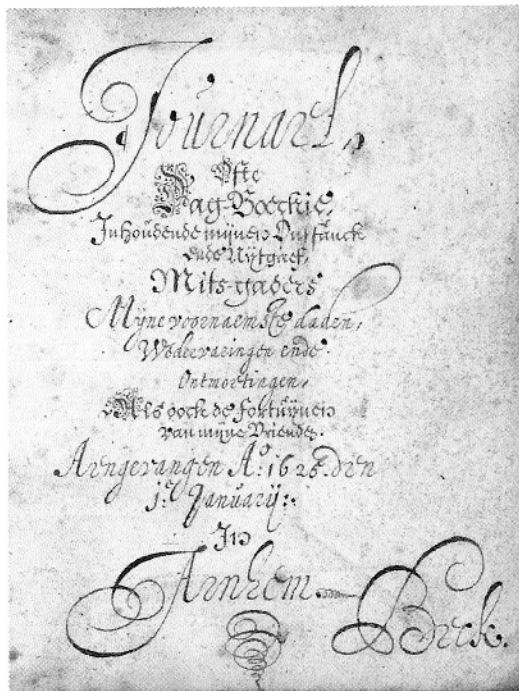
Een schoolmeester in Arnhem:

het Journael ofte Dag-boeckje van David Beck, 1626-1628

Jeroen Blaak

Arnhem, 2 april

Vrije dag voor de leerlingen. Mooi maar guur weer, met 's morgens bagel. Ik was de hele middag op mijn kamer met Johan ter Lit, die mijn piano stemde. Ondertussen kwam Herman op bezoek en de rector ook, samen met Roer, die onze kunsten aanhoorden en wat dronken. Om zes uur deed ik met Herman een wandeling om de stad en over de bruggen, warmden ons even op bij zijn oom en gingen om 8 uur elk naar huis. Na het eten rammelde ik nog een uurtje of twee op de piano.

Voorblad van het 'Journael ofte Dag-boeckje' van David Beck, 1626-1628. (Gelders Archief, toegang 3096, inv.nr. 4)

Zomaar een dag uit het leven van een Arnhemse schoolmeester, door hemzelf in zijn dagboek beschreven. Op het eerste gezicht weinig opmerkelijk en nauwelijks van histo-

risch belang. Er zijn talloze anderen die ons op bijvoorbeeld Facebook laten meegenieten van hun dagelijkse beslomeringen. Deze schoolmeester komt echter niet uit het digitale tijdperk, maar uit de tijd dat ganzenveer en papier gemeengoed waren, en zelfs dat nog niet eens voor iedereen. Het bovenstaande, geparafraseerde citaat gaat namelijk over 2 april 1628 en is afkomstig uit het dagboek dat deze leraar bijhield over dat en het vorige jaar. En dan is zomaar een dag uit het leven van een Arnhemse schoolmeester wél opmerkelijk en van historisch belang, want er zijn nauwelijks anderen die ons over het alledaagse leven in deze periode zo direct informeren. Terecht dus dat, toen het handschrift met dit dagboek onlangs boven water kwam, het Gelders Archief zich heeft ingespanssen om het document voor haar collectie te bemachtigen.¹ Dit artikel gaat over dit pas ontdekte handschrift, beschrijft de school van deze meester en gaat in op de bezigheden waarmee deze Arnhemse meester zijn dagen vulde.

Handschrift en schrijver

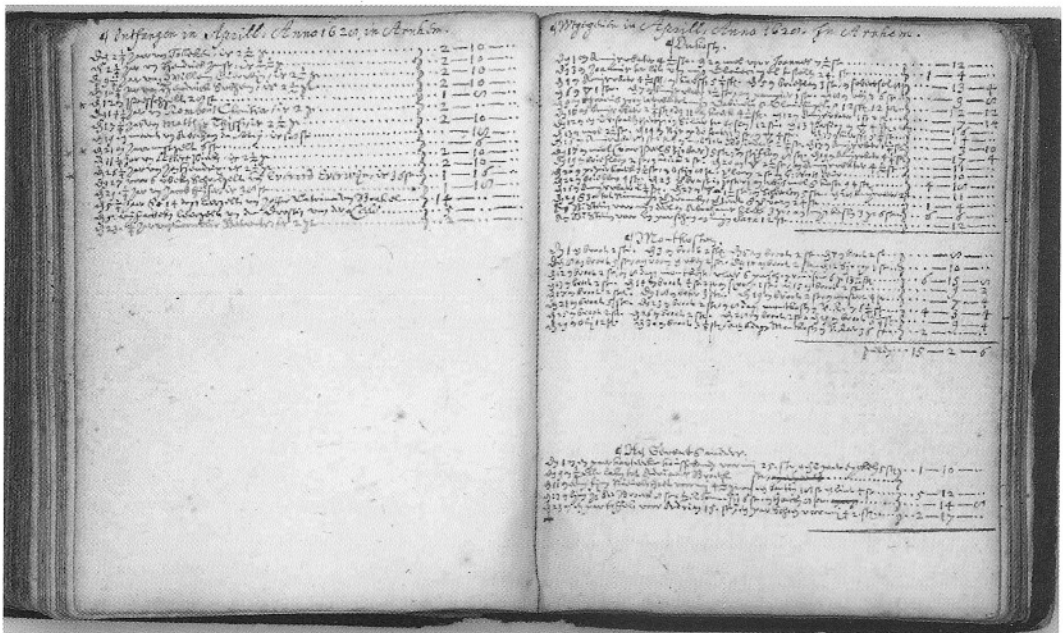
De schoolmeester die zijn dagelijkse beslomeringen aan papier toevertrouwde, was David Beck, in 1594 in Keulen geboren. Rond 1612 vestigde hij zich in Emmerik, waar hij als schoolmeester werkte. Na enkele

jaren vertrok hij, net als veel van zijn familieleden, naar de Republiek en kwam terecht in Den Haag. Daar opende hij een zogenaamde Franse school, een school met een wat uitgebreider lesprogramma dan het voor bijna iedereen toegankelijke Nederduitse onderwijs. In 1618 huwde David Beck met Roeltje van Belle en samen kregen zij drie kinderen. Roeltje overleefde de geboorte van hun derde kind niet: zij stierf in 1623. Twee jaar later ging Beck naar Arnhem, waar hij door het stadsbestuur was aangesteld als Franse schoolmeester. Hij hertrouwde er in 1630 en kreeg met zijn nieuwe vrouw nog drie kinderen, voor hij in 1634 overleed.

Een compleet onbekend persoon was David Beck niet. Onder tijdgenoten had hij een zekere reputatie als dichter, deels door de enkele gedichten die hij in gedrukte vorm publiceerde, deels door de verspreiding van kopieën van zijn gedichten in handschrift.² Door deze gedichten is Becks naam ook in de geschiedschrijving niet helemaal verdwenen, maar een echt bekend historisch persoon werd David Beck pas toen in 1993 een uitgave verscheen van het dagboek dat hij in 1624 in Den Haag had bijgehouden.³ Vele

historici die zich bezig houden met de vroegmoderne tijd hebben van Becks dagboek als bron gebruik gemaakt.⁴ Gezien Becks reputatie als dagboekschrijver is het des te opmerkelijker dat er bijna tien jaar na de uitgave van het Haagse document nog een nieuw handschrift opduikt met zijn dagboeken uit 1627 en 1628.

Het Arnhemse dagboek van David Beck heeft een door hemzelf in fraai schrift geschreven titelblad, dat luidt: *'Journael ofte Dag-boeckje, inhoudende mijnen ontfanck ende uijtgaef, mitsgaders mijne voornaemste daden, wedervaringen ende ontmoetingen, alsoock de fortuijnen van mijne vrienden.'* Beck was een echte schrijfmeester, die niet alleen verschillende lettertypen beheerste, maar die ook de kunst van het kalligraferen meester was, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de sierlijke beginletter van het woord 'Dag-boeckje'. Behalve dat toont het handschrift ook aan dat Beck meester was in het klein schrijven. Het document meet slechts ongeveer negen bij zeven centimeter en toch wist Beck bladzijden te schrijven van zo'n zestig zinnen met gemiddeld vijftien woorden. Het Arnhemse dagboek is dus nagenoeg onlees-

Ontvangsten en uitgaven van april 1628 (Gelders Archief, toegang 3096, inv.nr. 4)

baar. Alleen door de scans die van het handschrift gemaakt zijn te vergroten, kunnen we echt kennis nemen van de inhoud.⁵

De inhoud van het handschrift is verrassend divers. Zoals de titel al aangaf bevat het niet enkel een dagboek over 1627 en 1628, maar ook Becks huishoud- of kasboek over deze jaren én over 1626. Per maand noteerde Beck op de ene bladzijde wat hij op welke dag had uitgegeven en op de andere bladzijde wat hij op diverse data aan inkomsten had ontvangen. Zo noteerde hij op 2 april 1628 zeven en een halve stuiver aan drank voor Ter Lit en de dag erop 24 stuivers aan deze persoon voor het stemmen van zijn klavecimbel. Op deze derde april kocht hij ook voor twee stuivers brood. Later die maand betaalde hij onder andere vier en een halve gulden voor 'eenen fijnen nieuwen hoet' De inkomsten op twee april bestonden uit het schoolgeld dat ene Tolleken en Hendrick Jansz betaalden: beiden twee en een halve gulden voor het afgelopen kwartaal.

Behalve de administratie van zijn financiën hield Beck in het handschrift ook een register bij van zijn correspondentie. Hij noteerde eerst per maand wanneer hij aan wie een brief had geschreven, vaak gevolgd door de wijze van bezorging, en daarna wanneer hij van wie een brief had ontvangen. April 1628 was wat briefverkeer betreft geen drukke maand. Beck verstuurde brieven aan zijn broer Steven in Den Haag en aan collega-schoolmeester Spillebout in Zutphen, en ontving er drie: een antwoord van de twee genoemde correspondenten en een brief van monsieur Gillis uit Kleef. De maand ervoor had Beck een wel wat intensievere correspondentie gevoerd. Hij verstuurde toen vijf brieven en ontving er zeven.

Met uitzondering van het jaar 1626 volgt in het handschrift na het huishoudboek en het brievenregister het eigenlijke dagboek van dat jaar. Hierin beschreef David Beck wat voor weer het geweest was die dag, wat hem die dag had beziggehouden, wie hij had ontmoet of gesproken, waar hij was geweest en vaak ook wat hij at en dronk. Beck schreef voornamelijk over zijn eigen doen en laten,

nauwelijks over zaken die zich om hem heen afspeelden. In vergelijking met andere zeventiende-eeuwse dagboeken is dat vrij bijzonder. Ook opmerkelijk is zijn schrijfstijl. Waar andere zeventiende-eeuwse dagboeken vaak kronieken zijn van enkele gebeurtenissen op een dag, daar beschreef Beck wat er in de loop van een hele dag gebeurde, van opstaan tot naar bed gaan – een gegeven dat hij ook bijna altijd in zijn beschrijving noteerde. Beck maakte van zijn dagboek ook geen losse verzameling notities, maar schreef over elke dag een goed lopend, afgerond verhaal. Deze stijl van schrijven zien we in andere Nederlandse dagboeken pas veel later.

Als ware hij een zeventiende-eeuwse schilder weet David Beck met zijn dagboek het beeld te creëren van een huiselijk tafereeltje. Maar zoals de tafereeltjes van de schilders geen directe weergave zijn van de werkelijkheid, zo is ook Becks dagboek geen onvervormde spiegel van zijn leven. De goed geschreven tekst en het minuscule handschrift zonder correcties geven aan dat het geen beschrijvingen zijn gemaakt op de dag zelf of de dag erna. Beck moet zijn dagboek in een later stadium hebben bewerkt of geschreven, uitgaande misschien van andere notities en zijn kasboek. En zoals bij elke tekst is er ook hier sprake van beeldvorming. Beck beschreef zichzelf zoals hij graag wilde dat anderen hem zagen en dus kwam er ook veel niet in de dagelijkse beschrijvingen aan de orde. De kern van Becks zelfbeeld lijkt gevormd te worden door de kunsten. In het dagboek zien we hem vooral als dichter, als liefhebber van literatuur en muziek, als vriend van glasschilders, musici en andere kunstminnaars, en als bekende van Arnhemse officieren en vooraanstaande personen. Daarentegen komt Beck nauwelijks naar voren als bijvoorbeeld vader, schoolmeester of buurtbewoner. Dat doet niets af aan de waarde van Becks dagboek als bron – het blijft een uniek beeld van het dagelijks leven in de vroege zeventiende eeuw –, maar het waarschuwt ons voor al te stellige uitspraken over het leven en de persoonlijkheid van een Arnhemse schoolmeester.

David Beck en Arnhem in 1624

Het Haagse dagboek van David Beck informeert ons vooral over zijn bestaan in die stad. Het is soms wat opsommerig, bijvoorbeeld langs welke straten hij zijn ochtendwandeling heeft gedaan of wat voor weer het was. Meestal is de toon nogal zakelijk, bijvoorbeeld als hij het heeft over mensen die aan de pest gestorven zijn. Maar soms voel je de onderhuidse emotie als er sprake is van liefde of ziekte bij de familie. Er worden veel personen in genoemd. Jeroen Blaak, die het dagboek uitvoerig heeft onderzocht, telde 1179 vermelde ontmoetingen met 137 verschillende mensen. Met twaalf daarvan, meest familieleden, onderhield hij een zeer intensief contact.

Naast alle zaken die Den Haag betreffen, noemt hij in dit eerste dagboek soms ook details die voor de Arnhemse geschiedenis interessant zijn. Een van de redenen dat Beck naar Arnhem verhuisde, was dat zijn beste vriend, de glazenier en schilder Herman Breckerfelt (1595-1673), ook naar Arnhem was vertrokken. Zeer bekend is diens schilderij van de brand in de Grote Kerk te Arnhem (1633). Deze Herman was begin 1624 getrouwd met de Arnhemse Jenneke Arents, die niet goed kon aarden in de hofstad. Daarom verhuisde het echtpaar naar haar geboorteplaats Arnhem. Daar woonde al een oom van Breckerfelt, Herman Jans, stadsglazenmaker. Bij hem deed David in 1624 zijn jongere broer Abraham Beck in de leer, maar dat was geen succes, de jongen vluchtte terug naar Den Haag. David kende ook de broer van Jenneke, Herman Arents, eveneens glazenmaker, hij woonde in Delft en mocht in het voorjaar van 1624 mee met de Nederlandse ambassadeur naar Frankrijk. David schreef bij die gelegenheid een recomandatatiebrief voor hem aan een Franse glazenmaker. Misschien kende Beck ook de Arnhemse burgemeester Nicolaas de Vooght, gede-

puteerde ter Staten-Generaal, zoon van Johan de Vooght, hij bracht hem in elk geval een keer een brief op zijn adres in Den Haag. En Beck wist wie Rutger Huygens was, want hij was aanwezig toen deze op de regenachtige woensdagmorgen van 10 april 1624 in de Grote Kerk van Den Haag na de prediking in de echt verbonden werd met 'joffrouw van Santwits'. Dat was de titel van de bruid, die Noma de Lintelo heette. Het huwelijk is overigens in Arnhem geregistreerd.

Beck was een fervent kerkganger. Als er weinig leerlingen waren, ging hij vaak naar dergelijke midweekse kerkdiensten. Op zondag ging hij meestal twee, soms wel drie keer ter kerke, naar de vroegpreek, de morgenpreek en de middagpreek. Curieus is dat hij op 9 juni 1624 ds. Brumanus 'uit Arnhem' hoorde preken in de Grote Kerk, want deze predikant was in 1617 in Arnhem afgezet vanwege zijn Remonstrantse opvattingen. Beck zegt daar niets over, al voelde hijzelf meer voor de Contra-Remonstranten. Hij schreef althans een lofdicht op prins Maurits als verdediger van het ware geloof. In dat ene jaar 1624 heeft hij de hele Bijbel uitgelezen, van begin tot eind. Hij mocht ook graag psalmen zingen, alleen of met huisgenoten. Ook dat zingen noteerde hij in zijn dagboek, meer dan zestig keer. Psalm 51 was een van zijn favorieten. Soms speelde hij daarbij de melodie op zijn viool. Het geloof was dus heel belangrijk voor Beck.

Franse school

Een van Becks beste vrienden, zo weten we uit het dagboek van 1624, was de glasschilder-tekenaar Herman Jansz Breckerveld. In 1624 huwde hij met Jenneken Arents uit Arnhem en verhuisde hij naar deze stad. Het was via de oom van Jenneken dat David Beck in dat jaar hoorde over de vrijgekomen positie van Franse schoolmeester in Arnhem. Beck solliciteerde en werd aangenomen omdat hij een veel mooiere schrijfhand had dan andere sollicitanten. De reden om uit Den Haag te

vertrekken zal vooral zijn ingegeven door de mogelijkheid zijn professionele positie te verbeteren. In Den Haag had hij een particuliere school en was hij voor zijn inkomen geheel afhankelijk van het aantal leerlingen. In Arnhem werd hij van stadswege aangesteld als Franse schoolmeester, met bijbehorend salaris, én kreeg hij het alleenrecht op het uitoefenen van dit beroep, althans voor de opleiding van grotere kinderen. Voor kleine kinderen was er een aparte Franse school, geleid door een maitresse.

Door zijn vertrek van Den Haag naar Arnhem kreeg schoolmeester Beck wat meer zekerheid. Ieder kwartaal kon hij onder de inkomsten in zijn kasboek in ieder geval noteren: '1/4 jaer gage van de stat, is 37½ gulden.'⁶ Hij verdiende dus al minimaal 150 gulden per jaar.⁷ Daar bovenop kwam dan het schoolgeld van de leerlingen. Hoewel er geen onderwijsplicht was en Beck dus nog steeds afhankelijk was van de wil van ouders, wist hij in ieder geval dat zij alleen bij hém hun kinderen het Franse schoolonderwijs konden laten volgen. Het stadsbestuur handhaafde het monopolie van Beck, al leren we uit het dagboek dat het er wel herhaaldelijk toe moest worden aangespoord zijn contract na te komen. Zo beschreef Beck op 29 januari 1627 dat hij langs ging bij burgermeester Rutger Huygens en burgermeester Hendrick van Eck om hen te spreken over ene Balzac, ongetwijfeld een concurrent. Drie maanden later was er sprake van een Servat die de markt bedreigde. Beck sprak verschillende keren met de Franse maitresse en gezamenlijk besloten zij hun beklag te doen op het stadhuis. Hun klacht werd gehoord, want men verbood de Fransman het houden van een school en op 8 april 'wert met de klok van't stathuijs afgelesen dat zig niemant voors voordesen ende zoude eenige kinderen bij Servat de Fransman te besteden op groote boete.'⁸ De maatregel schrok concurrenten van Beck niet af, want in juni was er weer een kaper op de kust, door Beck omschreven als 'de Gascon'. Ook hij werd door Beck en de Franse maitresse weer uitgeschakeld, onder andere door de zaak op te nemen met burgermeester Thomas van Bem-

mel. Deze Gascon belandde zelfs een kleine twee weken in de gevangenis.⁹

Behalve een vast salaris en een monopoliepositie kreeg Beck bij zijn aanstelling ook een woning en schoolgebouw van de stad. Het is niet bekend waar deze precies stonden, wel leren we uit het dagboek dat Beck de woning in ieder geval niet meer gebruikte. Hij huurde een kamer bij de familie Roer, waar hij ook in de kost was.¹⁰ Zijn oorspronkelijke woning stond eerst leeg en werd later verhuurd, wat Beck vijftig gulden per jaar opleverde.¹¹ Of Beck ook zijn school verhuisde, wordt uit het dagboek niet duidelijk. Als gezegd was het schoolmeesterschap niet een thema waarover Beck in zijn journaal veel schreef. De school figureert in de tekst als een plek waar Beck leest en schrijft, of waar mensen langskomen voor een praatje, maar nooit als een plek waar les gegeven wordt. Uit terloopse tijdsaanduidingen kunnen we opmaken dat de school rond negen uur 's ochtends begon en tegen vijf uur 's middags eindigde.¹² In de avonduren gaf hij, anders dan op zijn Haagse school, geen les. Het dagboek geeft evenmin veel prijs over het onderwijs op Becks school. Gezien het belang dat het stadsbestuur hechtte aan zijn schrijfhand, zal Beck zeker schrijfles hebben gegeven. Ook rekenen stond waarschijnlijk op het programma. Beck gaf in ieder geval buiten zijn school om privé-les in rekenen aan de drostin van Ter Leede, de vrouwe Van Brakel.¹³ Ten slotte zullen sommige leerlingen ook Frans gekregen hebben van Beck. Hij was goed thuis in de Franse letteren, vertaalde soms voor zichzelf Franse gedichten en deed vertaalwerk voor anderen.¹⁴ Ook gaf Beck Nederlandse les aan enkele Franse officieren die in Arnhem waren ingekwartierd, zoals de vaandrig Malherbe, die bij hem regelmatig 'een Duijtsche les' kwam opzeggen.¹⁵

Leerlingen

Het onderwijs op de Franse school in Arnhem blijft enigszins in nevelen gehuld, maar dat geldt niet voor degenen die er les namen. In het huishoud- of kasboek tekende David Beck immers nauwgezet zijn inkomsten uit schoolgeld aan, waaruit we een omvangrijke

lijst kunnen samenstellen van de kinderen die bij hem school gingen, de periode die zij er les hadden en het bedrag dat zij daarvoor betaalden.¹⁶ Het kasboek beslaat de jaren 1626-28 en in die drie jaar noteerde Beck er betalingen in van 193 verschillende leerlingen. Genealogisch onderzoek zou nader moeten uitwijzen wat de achtergrond van deze kinderen was, maar ze zullen zeker niet afkomstig zijn geweest uit de lagere sociale groepen. Diverse kinderen kunnen in verband gebracht worden met families van stadsbestuurders en functionarissen, zoals Willem en Everard Everwijn, Engel en Adriaen Craeyvanger of Paulus Sluijsken. De drie jongens Swhem die bij Beck school gingen, waren kinderen van een tollenaar en de kinderen Engelen waren verwanten van een notaris of van de stadssecretaris.

Hoe zagen de klassen van deze zeventien-

de-eeuwse Franse school er uit? Verscheidenheid lijkt het voornaamste kenmerk te zijn geweest: verschillende leeftijden, beide seksen, diverse studieduur. De meeste leerlingen van Beck zullen kind zijn geweest, maar in zijn klas zat bijvoorbeeld ook Arnoldus Altius Godschalck, zoon van de Arnhemse predikant, die in 1628 zelf het preekgestoelte beklom en dus bepaald geen kind meer was.¹⁷ Beck had jongens en meisjes in de klas, hoewel laatstgenoemden wel in de minderheid waren. Gezien de achternamen ging het vaak om broers en zussen. Beck gaf bijvoorbeeld les aan Elisabeth, Hester en Paulus Sluijsken, Catharina en Bernardus Hendrix, en aan Jacob, Cornelis, Catharina en Sara Willems. Zoals gebruikelijk in de zeventiende eeuw zaten alle kinderen in dezelfde klas, maar volgden ze niet allemaal dezelfde lessen. Er was ook geen sprake van een vast-

Le Maître d'école, door Abraham Bosse, c.1604-1676.

omlijnd curriculum: sommige kinderen zaten jaren achtereen bij Beck op school, anderen waren na een jaar, enkel maanden of zelfs maar één maand weer vertrokken. Reinier Roer was de enige leerling die drie jaar lang schoolgeld betaalde. Hij behoorde tot het gezin waar Beck in de kost was. Een kleine groep leerlingen, zoals Margriet en Jan Engelen, volgde bijna twee jaar de lessen van David Beck. Een wat grotere groep, met kinderen als Rombout Cloutier en Geurtge van Rijswijk, zat één tot anderhalf jaar op school. De grootste groep leerlingen, ruim tweederde van de 193, zat maar een half jaar of minder bij schoolmeester Beck in de klas. Daaronder de eerder genoemde Sluijskens en Craeyvanger, maar ook bijvoorbeeld 'een boer', die in maart 1627 voor een maand les één gulden afrekende bij Beck.

Gezien de grote variatie in studieduur, kunnen we Becks Franse school wellicht beter vergelijken met een opleidingsinstituut dat cursussen aanbiedt dan met een moderne school: al naar gelang de behoefte van de leerling (of diens ouders) volgde hij lessen in een bepaald vak of een vaardigheid. Het aantal en soort leerlingen kon daarom per maand verschillen. In maart 1628 schreef Beck in zijn dagboek dat zijn school 'dagelijks sterck van groote gasten' was, wat hem enigszins 'vermoeijde'.¹⁸ Die vermoeidheid zal vooral veroorzaakt zijn door de leeftijd van de kinderen, want het aantal moet in die maand niet zo groot zijn geweest. Volgens het kasboek had Beck in deze tijd 29 leerlingen, een van de kleinste klassen die hij in deze jaren had. In het eerste kwartaal van 1626 had hij klassen van boven de vijftig, het grootste aantal leerlingen dat hij in de drie jaren van het kasboek had. In de rest van 1626 bleef het aantal scholieren schommelen rond de veertig, om in 1627 verder te dalen naar een aantal van rond de dertig. Had dat misschien ook iets te maken met de concurrentie van de eerder genoemde illegale schoolhouder Servat? Wellicht, maar tot mei 1628 bleef het aantal leerlingen hangen rond de dertig. Pas in de maanden daarna namen de klassen in omvang toe en onderwees Beck weer veertig leerlingen of meer.

Inkomst en uitgaven

Verandering in de grootte van de klas betekende dat David Becks maandinkomen aan schommelingen onderhevig was.¹⁹ Kon hij in mei 1626 nog 105 gulden aan zijn kas toevoegen, in mei 1627 was dat maar een kleine 38 gulden. De eerste vier maanden van 1628 kreeg hij achtereenvolgens 22, 69, 40 en 46 gulden in kas. Loonde het om schoolmeester te zijn in het Arnhem van de vroege zeventiende eeuw? De historici De Vries en Van der Woude noemen een inkomen van 200 gulden per jaar de armoedegrens van deze tijd en beschouwen inkomsten van meer dan 1000 gulden per jaar als de top.²⁰ In vergelijking met deze cijfers had David Beck het met zijn werk als schoolmeester redelijk goed getroffen. Hij werd er niet puissant rijk van, maar hoefde zeker niet bang te zijn tot armoede te vervallen. Uit de balans van 1626 kon hij opmaken dat hij dat jaar iets meer dan 652 gulden had verdiend. Het jaar daarop lag zijn inkomen net boven de 552 gulden en in 1628 had hij ruim 671 gulden op zijn jaaroverzicht bij kunnen schrijven. Het was ruim voldoende om het leven dat hij leidde te bekostigen, zoals we uit de uitgaven kunnen opmaken. Elk jaar hield hij wel wat geld over, want tegenover de eerder genoemde inkomsten stonden uitgaven in deze drie jaren van achtereenvolgens een kleine 500 gulden, iets meer dan 468 gulden en een bedrag van boven de 520 gulden.²¹

Een nadere analyse van Becks uitgaven zal duidelijk kunnen maken waaraan een zeventiende-eeuwse Arnhemmer zijn geld besteedde, maar dat vergt meer onderzoek dan er tot nu toe is gedaan. Het lijkt er op dat eten, drinken en huisvesting verreweg het grootste gedeelte van de inkomsten opslokten. Kleding was een andere belangrijke kostenpost. Beck gaf er niet vaak geld aan uit, maar als hij iets kocht, was het vaak voor een aanzienlijk bedrag. In september 1628 kocht hij bijvoorbeeld stof en liet hij een nieuw pak voor zichzelf maken, waarvoor hij 21 gulden en 15 stuivers betaalde. Of de kleding, dranken en spijzen van Beck getuigen van een luxe levensstijl, daarover kunnen we nog geen uitspraken doen. Door het huishoud- of kasboek hebben

we in ieder geval een gedetailleerd beeld van het beroep van schoolmeester in de zeventiende eeuw. In het dagboek dat Beck schreef, zien we vervolgens andere kanten van zijn bestaan, zaken die een schoolmeester bezig hielden wanneer hij niet aan het werk was.

Het sociale leven van een Franse schoolmeester

Toen David Beck naar Arnhem vertrok, liet hij veel familie en vrienden achter in Den Haag. Met de mensen met wie hij, zoals beschreven in het dagboek van 1624, bijna dagelijks omging, had hij sinds zijn vertrek alleen nog contact per brief. Daaronder waren bijvoorbeeld zijn beide broers Hendrick en Steven, zijn schoonmoeder Anneke en zijn aangetrouwde oom Adriaen van der Cruijse. Ook zijn eigen gezin bleef deels achter: dochter Sara bleef in Den Haag wonen en dochter Roeltje ging in de kost bij broer Hendrick.²² Alleen zoon Adriaen verhuisde mee naar Arnhem. In Arnhem was Beck echter bepaald niet eenzaam, zo laten de dagboeken van 1627 en 1628 zien. Er was een grote groep Arnhemmers met wie Beck contact had. In zijn aantekeningen beschreef Beck nauwelijks dagen die hij helemaal alleen doorbracht. Altijd waren er wel mensen op bezoek of ging hij zelf bij anderen langs. Dit geeft aan dat het sociale leven in de vroege zeventiende eeuw van groot belang was in het dagelijks bestaan: mensen brachten veel tijd door in gezelschap van anderen.

De roker, Quirin Boel, ca 1650-1668 (naar een ontwerp van: David Teniers 1610 -1690)

David Beck ontmoette en sprak heel wat verschillende mensen, maar met een kleine groep vrienden en familie had hij intensief contact. Daaronder allereerst zijn vriend Herman Jansz Breckerveld, de glasschilder-tekenaar die ongeveer tegelijk met hem van Den Haag naar Arnhem was verhuisd.²³ Bijna dagelijks zagen zij elkaar. Op 7 februari 1627 was Beck bijvoorbeeld 's avonds bij Breckerveld op bezoek 'ende droncken der achter den warmen oven al koutende tot 11 uijren een molleken.' De dag daarna was Breckerveld samen met andere kennissen bij Beck op de kamer, waar ze de middag en avond doorbrachten met drinken, zingen en muziek maken. Op 11 februari was Breckerveld weer de gastheer, bij wie Beck '1 droncksge weijn op mijn flaeu hert leijde ende koutende wat bij 't vier, daer verscheijde vrienden quamen.' Onder die vrienden bevond zich meester Herman Jansz, de aangetrouwde oom van Breckerveld en degene die Beck de baan als schoolmeester had bezorgd. Ook met deze persoon had Beck zeer intensief contact. In juli 1627 bijvoorbeeld, beschreef hij op zestien dagen een bezoek aan of van deze Herman Jansz, die woonde in de Vlaksteeg en die net als zijn neef glasschilder was.

Behalve deze vrienden had David Beck ook familieleden in Arnhem die hij vaak zag. Zo ging hij veel om met zijn neef Jan Mannis, een militair die diende in een compagnie ruiters. Mannis kwam geregeld bij Beck op school langs voor een praatje, nam hem mee naar een herberg of bleef bij Beck eten. Toen Mannis een oogje had laten vallen op Anneke Schaep, waardin in Harderwijk, schreef David Beck een liefdesgedicht aan haar. Op 1 april 1627 was hij vervolgens 'al den avont tot middernacht toe besig om neef Jan de jonge 2 brieven te dicteren ende helpen schrijven naer Harderwijck an zijn beminde,' brieven die overigens niet het gewenste effect hadden. Ook met andere leden van de familie Mannis had Beck veel contact, zoals met zijn nicht Jenneken Mannis, bij wie hij regelmatig kwam voor een praatje. Deze Jenneken was gehuwd met een Van Ommeren, waardoor Beck ook leden van deze familie beschouwde als neven en nichten en hen met regelmaat bezocht of op bezoek kreeg.

Dans in de herberg van Adriaen van Ostade, 1650.

David Beck kende ook de vader van Jan en Jenneken, die hij neef Jan de oude noemde. Deze woonde in Rhenen, maar was regelmatig in Arnhem te vinden, waar Beck hem dan ontmoette. Andersom maakte Beck ook wel eens uitstapjes naar Rhenen om daar onder anderen bij de oude neef Jan op bezoek te gaan.²⁴ Becks sociale leven speelde zich dus niet af in Arnhem alleen. Hij had bijvoorbeeld ook goede contacten met een aantal mensen uit Nijmegen, zoals Jan Hermansz Goetgezel en Jan Peel.²⁵ Op 1 juli 1627 bracht hij een bezoek aan deze stad, een reis die hij te voet ondernam. Hij vertrok om vier uur 's ochtends uit Arnhem en was op tijd in Nijmegen om samen met Peel de ochtenddienst in de Grote Kerk bij te wonen. Daarna deden zij een wandeling door de stad en aten bij een kennis van Peel. Na een rondje over het Valkhof gingen zij bij Goetgezel op bezoek,

om vervolgens na een wandeling over de markt in huize Peel de nacht door te brengen.

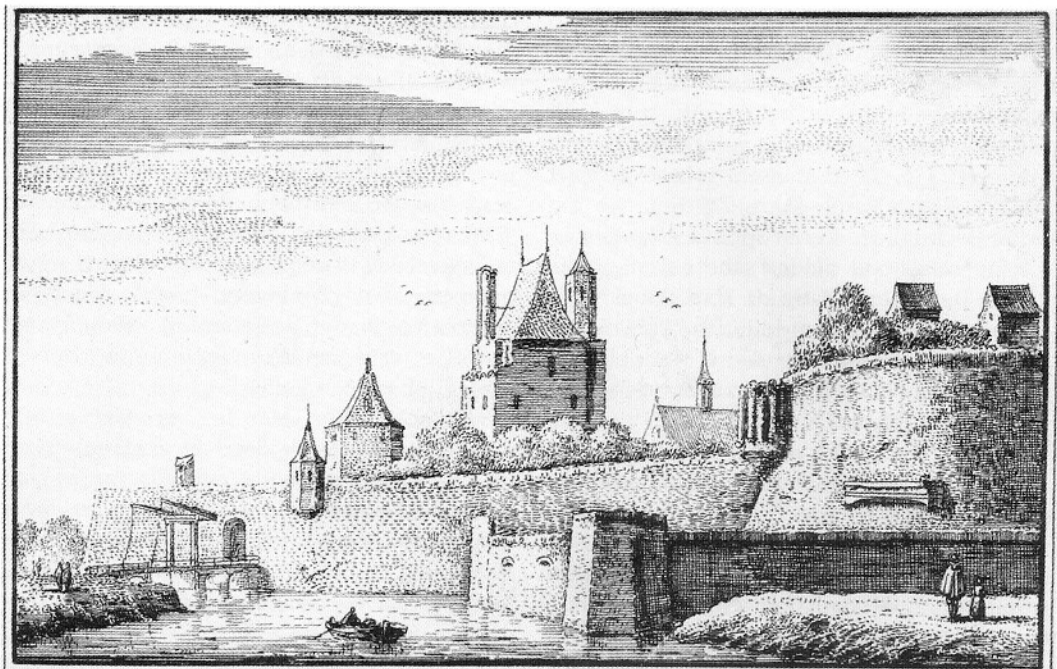
In tegenstelling tot veel van zijn vrienden, die ambachtslieden waren en vaak met beroepsgenoten omgingen, had David Beck weinig contact met andere schoolmeesters. Hij kende de Franse schoolmeester van Zutphen, E. Spillebout, met wie hij regelmatig correspondeerde. Een enkele keer bezochten zij elkaar. In de zomer van 1627 wandelde Beck 'alleen in de hitte naar Zutphen over de vrolijke ende woutrijcke Veluwe, daer ick ten 5½ uijr quam.'²⁶ Begin 1628 bracht Spillebout een tegenbezoek aan Arnhem en bleef een paar dagen bij Beck logeren, onder andere om hem 'wat t'onderwijzen int Italiaens boeckhouden.'²⁷ In Arnhem zelf had David Beck geen professionele contacten, met uitzondering van de eerder genoemde Franse maitresse. Hij stond daar-

entegen wel op goede voet met de leraren van de Latijnse school. Is dat misschien een aanwijzing voor de status van Becks Franse onderwijs? In ieder geval had hij regelmatig contact met de rector van de Latijnse school en met de preceptor ervan, de vanwege het oorlogsgeweld uit de Palts gevluchte predikant Theodore Calaminus.

Gastvrij onthaal

De genoemde personen zijn slechts een greep uit de grote groep mensen uit Arnhem en omgeving die David Beck in zijn dagboek noemde. Hij had een intensief sociaal leven en daarin speelde gastvrijheid een belangrijke rol.²⁸ Zelden was er een samenzijn waarbij geen drank of spijs over en weer werd aangeboden. Beck schonk wijn aan Jan Peel, bood zijn neef Jan zoetemelk aan, at warme wegge bij Breckerveld en zo waren er nog vele ontmoetingen meer.²⁹ In de meeste gevallen verliep dergelijke gastvrijheid spontaan. Tijdens een van zijn bezoeken aan de rector bijvoorbeeld, drong de familie er bij

Beck op aan dat hij bij hun zou blijven eten, in dit geval 'op een zoode vis die hem Sluijsken gebracht hadde.'³⁰ Soms was er sprake van meer georganiseerde diners. Zo werd Beck door neef Van Ommeren eens uitgenodigd om 's avonds wafels bij hem te komen eten en ging Beck een keer langs bij Herman Jansz om hem en zijn vrouw uit te nodigen voor een maaltijd bij hem de dag erna.³¹ Meestal was het de gastheer of -vrouw die het eten en drinken verzorgde, maar we zien ook regelmatig dat de gasten zelf iets bijdroegen. Tijdens de eerder genoemde maaltijd bij neef Van Ommeren was het bijvoorbeeld David Beck die iedereen tracteerde op wijn.³² Beck gebruikte in zijn dagboek diverse standaarduitdrukkingen om gastvrijheid te beschrijven, wat erop zou kunnen duiden hoe vanzelfsprekend het was. Hij schreef onder meer regelmatig over het geven of schenken van het 'zoopken', een glaasje sterke drank. Daarnaast gebruikte hij vele malen uitdrukkingen als 'op de portie' houden, 'omher' drinken en hokken 'om den mol'. De

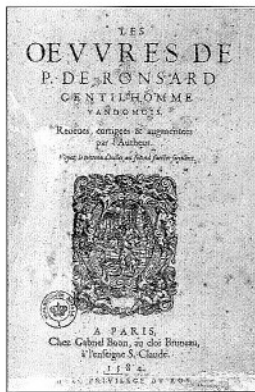

A Rademaker fecit

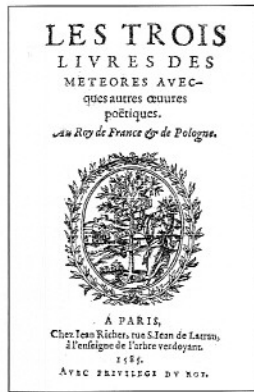
S JANS-POORT te Aernhem

1630

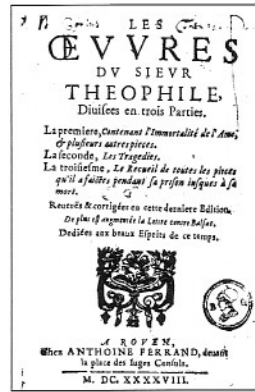
S Jans-Poort te Aernhem door A. Rademaker, 1630.

des Oeuvres, Pierre de Ronsard, 1584.

Les trois livres des Météores, Isaac Habert, 1585.

Les oeuvres du sieur Théophile de Viau, 1623.

Les oeuvres poétiques, Remy Belleau, 1578.

aard van de gastvrijheid is in vergelijking met Becks dagboek van 1624 niet veel anders, maar in de drank en spijs die Beck beschreef, zien we wel enige regionale verschillen binnen de Republiek. Hokken 'om den mol', een soort witbier, komen we bijvoorbeeld in Becks Haagse dagboek niet tegen. Warme wegge of 'ruijtinc', een dikke melk, beschreef Beck in 1624 evenmin.

Het intensieve en gastvrije sociale leven betekende dat Arnhemmers in het begin van de zeventiende eeuw veel op pad waren. Er was immers geen andere manier om elkaar te ontmoeten, behalve misschien een briefje, dan bij elkaar langs gaan. Zo zien we dat David Beck talloze keren spontane bezoeken ontving, vaak ook tijdens schooluren, en hij op zijn beurt regelmatig de stad doorkruiste om aan te kloppen aan de huizen van zijn familie en vrienden. Dit soort wandelingen hadden een sociale functie maar waren tegelijk ook een belangrijk tijdverdrijf op zichzelf. Beck beschreef heel vaak wandelingen die hij in en om de stad maakte, dikwijls ook in gezelschap van anderen. In zijn notities noemde hij zelden de pleinen, straten en steegen waar hij had gelopen. Plaatsbepalend waren vooral de stadspoorten. Als Beck buiten deze toegangen had gewandeld, dan noteerde hij ze wel vaak met naam. Zo wandelde hij eens samen met de rector '1/2 uijr gaens buiten de Velperpoort'.³³ Op een koude dag in december was hij alleen op pad 'stacke de

blauwe neus eens buiten St. Janspoort, maer het weder dede mij dadelijk weder ingaan.³⁴ Eerder dat jaar beschreef hij een wandeling waarbij hij Arnhem via de St. Janspoort verliet en er later via de Rijnpoort weer binnenkwam.³⁵

Vanzelfsprekend had het weer grote invloed op de wandelingen. Was het in december nog te koud om de neus buiten de St. Janspoort te steken, in de zomermaanden was Beck, net als vele andere Arnhemmers, graag buiten de stad. Zo schreef hij op 16 september 1627: 'Naer den eten ging ick in geselschap van den mayoor ende Menalck eens buiten, omringen de heelen zijde der Wiltbaen, klommen achter uijt op den berg (...), keerden weer door de wiltbaen ende quamen oover J. Thijssen bleijck (daer het vol met volck was, gelijk overal buiten) in de stat.' Het veld van de molenaar Jan Thijssen was blijkbaar een geliefde pleisterplaats voor de stadsbewoners. Men kon er ook eten en drinken, zoals Beck deed in augustus, toen hij er 'ruijting en room' nuttigde samen met een Amsterdamse vriend.³⁶ Een ander favoriete wandelbestemming was Klingelbeek. Beck liep er bijvoorbeeld samen met Brec-kerveld, die tekeningen maakte van de omgeving. Het uitzicht vanaf deze plek was zo mooi dat het Beck verleidde tot de uitspraak dat Arnhem was 'gelegen als in een aerts paradijs'.³⁷

Lectuur

David Beck bracht veel, maar niet alle tijd buiten zijn school door in gezelschap van anderen. Veel tijd besteedde hij ook aan de letteren, als lezer en als schrijver/dichter. Dit aspect van zijn bestaan is al eens uitgebreid beschreven aan de hand van het dagboek over 1624.³⁸ De nieuw ontdekte dagboeken verdienen het beeld uit deze studie. Zo wordt bevestigd dat Beck een voorliefde had voor Franse literatuur en dan met name voor poëzie. Hij las gedichten van onder andere Rémy Belleau, Théophile de Viau, Jean Bertaut, Pierre de Ronsard en Isaac Habert, allemaal laat zestiende-eeuwse Franse dichters. Veel van deze dichtbundels behoorden al langere tijd tot zijn favoriete lectuur, want we komen ze ook tegen in Becks dagboek over 1624. De *Oeuvres* van Marguerite de Navarre waarin hij in januari 1627 'tot heel laet inde nacht' las, had hij op een decemberavond in 1624 ook al eens 'lang ende veel' onder ogen gehad.³⁹ Hetzelfde geldt voor de werken van bijvoorbeeld Nicolas le Digne en Étienne Jodelle. Deze gedichten verloren dus niet na één lezing hun waarde, zeker niet omdat Beck ook zelf dichtte en hij ze leek te lezen ter inspiratie.

Behalve poëzie las Beck verschillende verhalende Franstalige literatuur. Hij noemde onder meer een tragische liefdesgeschiedenis geschreven door Antoine de Nervèze, een boek met wonderlijke verhalen van Pierre Boaistuau en *l'Astree* van de schrijver Honoré d'Urfé.⁴⁰ Laatstgenoemde werk wordt wel gezien als een van de eerste Franse romans. Anders dan de dichtwerken, waarvan Beck zo nu en dan eens wat gedeelten las, hield de verhalende lectuur zijn aandacht langere tijd vast. Eind oktober 1627 werd hij bijvoorbeeld gegrepen door *l'Astree* en beschreef hij bijna dagelijks dat hij in dit boek had gelezen. De 27ste van die maand las hij 'tot middernacht toe' in het tweede deel van dit vierdelige werk. De dag erna las hij er nog '1 uijrken' in en de volgende avond zat hij er wederom 'tot midnacht' toe over gebogen. De laatste dag van die maand las hij er 'des avonts van 4 tot 9 uijren' in, maar daarmee was het boek nog niet uit. In november zien we het nog zeker op vijftien dagen terugkeren.

Nederlandse boeken noemde Beck niet veel. Hij las van Jacob Cats onder andere het *Houwelick* (1625) en noteerde een gesprek met iemand over Joost van den Vondels *Palamedes* (1625). Religieuze werken kwamen evenmin vaak in het dagboek aan de orde. Beck noteerde zo nu en dan dat hij de bijbel had gelezen en noemde een boek dat handelde over de catechismus. Ook las hij *Goliaths sweert* (1608), een polemisch werk van Wernerus Helmichius. Over de actualiteit werd Beck geïnformeerd door de courant, die hij niet zelf kocht maar leende bij anderen.⁴¹ Daarnaast noemde hij een pamflet met een brief van Nicolaas van Reigersbergen aan Hugo de Groot en een manifest waarin de hertog van Rohan, strijder aan protestantse zijde in de Franse godsdienstoorlog, zijn keuze verdedigde om de hulp van de Engelse koning in te roepen.⁴²

Een boekenstad als Den Haag was Arnhem niet, maar de inwoners zaten zeker niet om lectuur verlegen, zoals het dagboek van David Beck laat zien. Mensen konden boeken onderling lenen. Zo was Beck eens op bezoek bij burgermeester 'Evert Huijgen (in de stove bij de moeder) ende leende van hem *la Agenis* de J Barclay, waerin ick thuys las tot middernacht toe.'⁴³ Zij ruilden wel vaker leesvoer, want enkele dagen later noteerde Beck dat Huygens hem enige boeken terug gaf en hij zelf de *Memoires* van Du Bellay mee naar huis nam.⁴⁴ Voor lectuur konden de Arnhemmers ook terecht bij de boekverkopers van de stad. David Beck kende de boekdrukker en verkoper Jan Jansz, wiens winkel stond in de Turfstraat. Op 25 januari 1627 schreef Beck dat hij de winkel van Jansz had bezocht om met hem af te rekenen en 'van alles' te betalen. Later dat jaar was Beck bij Jansz op zolder 'ende las eenen streeck in St. Bernardij sermoenen ende doorsnuffelde andere boecken.'⁴⁵ Daadwerkelijke aankopen bij Jansz staan in het dagboek niet vermeld. Wel beschreef Beck een ander verkoopkanaal, namelijk de ambulante handel. Op 15 augustus 1627 noteerde hij dat hij van een ongetwijfeld rondreizende 'Brabander' de *Institutie* van Calvijn had gekocht en een oud woordenboek.

HOWWELYCK.

D A T J S

De gansche gelegentheyт des Echten staets.

D O O R

I. C A T S.

TOT MIDDELBVRGH,

Inde Druckerye van Jan Pieterſ vande Venne, in ſijn leven Kunſt en
Bouckdrucker, op den houck vande nieuwe Beurſe inde nieu-
we Druckery. ANNO 1625.
Met Privilegie voor 15. Jaren.

A P.

Houwelyck : dat is de gansche gelegentheyт des echten staets, Jacobus Cats, 1625.

Omdat het pas ontdekte handschrift van Beck ook diens uitgaven bevat, kunnen we achterhalen wat de boeken hem kostten. Aan de eerder genoemde Brabander was hij niet veel geld kwijt: maar twee gulden en dertien stuivers. De twee boeken die hij voor dit bedrag aanschafte, waren wel gelijk de enige lectuur die hij in 1627 kocht. Het jaar daarvoor had hij meer te besteden gehad. Toen kocht hij onder andere voor zeven gulden de vier delen van *l'Astree* en betaalde hij drie gulden voor het genoemde werk van De Nervèze. De Franse literatuur waar Beck zo'n liefhebber van was, was dus bepaald niet goedkoop.⁴⁶ In 1628 gaf hij iets meer dan acht gulden uit aan boeken, waaronder twee en een halve gulden aan Cats' *Houwelyck* in klein formaat.⁴⁷ Dat Beck in 1627 zo weinig boeken kocht, was niet omdat hij niets van zijn gading kon vinden, noch omdat er in Arnhem weinig interessants te koop was. David Beck had zichzelf een limiet gesteld:

alleen het geld wat hij, zoals hij schreef, verdiende aan de 'pennen' of de 'pennenhandel' gaf hij uit aan lectuur. In 1627 viel de opbrengst hiervan dus behoorlijk tegen.

Schrijfwerk

Wat David Beck precies bedoelde met 'pennenhandel' is niet duidelijk. Gaat het om geld dat hij kreeg voor schrijfoopdrachten, of verdiende hij geld met de verkoop van schrijfgerei? Van het laatstgenoemde is in het dagboek niets terug te vinden, van schrijfoopdrachten wel. Zo noteerde hij op 17 februari 1627 een Franse brief te hebben geschreven aan de gouverneur van Nijmegen voor een Engelse kolonel die in Arnhem was. In het huishoudboekje zien we dat deze opdracht hem 24 stuivers opleverde. Later dat jaar schreef hij voor een jonker Eck een rekweste 'in Italiaensche letter' aan de Arnhemse magistraat.⁴⁸ Zo haalde Beck dus buiten zijn schoolwerk om nog wat extra inkomsten uit zijn schrijfmeesterschap.

Becks schrijfwerk bleef niet beperkt tot de school en een enkele opdracht. Schrijven was een belangrijk onderdeel van zijn dagbesteding: hij bracht heel veel tijd door met de ganzenveer in de hand. Het bestaan van het dagboek zelf bewijst dat al. Het zo nauwkeurig vastleggen van allerlei handelingen en voorvallen uit het eigen leven moet veel tijd hebben gekost. Ook in zijn dagelijkse notities zien we David Beck vaak gebogen over het papier. Voor zijn school schreef hij op gezette tijden 'vierendeel jaarbriefkens', dat wil zeggen kwartaalrekeningen voor de leerlingen.⁴⁹ Daarnaast maakte hij regelmatig zogenaamde 'voordichten' voor zijn pupillen. Dit waren korte gedichtjes die zij als schrijvoorbeeld gebruikten. Hoe deze voordichten precies in de lessen gebruikt werden, is niet duidelijk. Wel zien we dat dit lesmateriaal geld opleverde, want de leerlingen betaalden Beck twee stuivers voor een gedicht.⁵⁰ Verder besteedde Beck menig uur aan het onderhouden van zijn correspondentie. Op 9 april 1627 bijvoorbeeld noteerde hij in zijn dagboek 's avonds te zijn begonnen aan een brief aan zijn broer Hendrick in Delft. De volgende middag was hij er weer een paar uur

Schrijvende man, Jacquet Callot, 1617.

aan bezig en de dag daarop werkte hij er verder aan, om hem tegen de avond te beëindigen en te bestellen. Het schrijven van deze en de andere brieven noteerde hij dan ook nog eens in zijn aparte brievenoverzicht.

In de tijd die hem restte buiten zijn school werkte Beck ook veelvuldig aan zijn eigen dichtoeuvre. De gedichten zelf zijn niet in het handschrift terecht gekomen, maar het schrijven ervan noteerde hij altijd wel. Begin januari 1627 werkte hij bijvoorbeeld aan een 'nieu-jaer Clinckdicht beginnende: Mag mijnen herten wensch'. Van dit gedicht maakte hij later kopieën, die hij onder andere aan Breckerveld schonk.⁵¹ Later die maand begon hij aan een gedicht 'op de doot ende verrijzenissen des liefden, beginnende: Ick heb wel eer gezien dit overschoone licht,' een gedicht waaraan hij heel wat avonden besteedde.⁵² Gepubliceerd zijn deze gedichten niet, maar een lezerspubliek kenden ze wel. Door

de dichtkunst was Beck bevriend geraakt met diverse andere liefhebbers van poëzie uit Arnhem en omgeving. Zij zagen elkaar regelmatig, lazen elkaars gedichten of stuurden elkaar kopieën van hun eigen poëzie. Soms werkte Beck samen met de artistieke ambachtslieden in zijn omgeving. Eind december 1627 begon Beck begon aan een 'sonnet op Arnheims vrolijcken gelegentheijt.' Later maakte Herman Breckerveld een tekening bij dit gedicht en het lijkt erop dat zij van plan waren op deze wijze een heel boek te vullen.⁵³

Minnehandel

Wat themakeuze betreft was Becks ode aan Arnhem uitzonderlijk. Meestal hadden zijn gedichten de liefde tot onderwerp, waarmee hij aansloot bij de pastorale poëzie van de Franse dichters die hij las. Het is dan ook niet verwonderlijk dat David Becks dichtader rijkelijk vloeide wanneer in zijn eigen leven de liefde in het spel was. In zijn dagboek be-

"Sint Josephs Gild boeck" aangelegd en getekend door Herman Breckerveld 1644 (Gelders Archief toegang 2001 inventarisnummer 1884).

schreef hij verschillende vrouwen die hij het hof maakte en de poëzie speelde daarbij een voorname rol. Met gedichten probeerde Beck de harten van de dames te veroveren. 'Ick en at des avonts niet ende dichtede tot 12 uijren toe an een gedicht an C. Bloeijlants, beginnende: Indien den Griek,' zo schreef hij op 14 oktober 1627. Later die maand schreef hij nog een sonnet ter ere van deze kleermaakster. Spreken deed hij haar nooit; de poëzie moest haar in eerste instantie voor zich winnen. Was dat het geval, dan schreef Beck een minnebrief aan de vrouw in kwestie, die diende als een verzoek om haar ook daadwerkelijk te zien en spreken.

Catharina Bloeijlants was niet onder de indruk van David Becks gedichten, net zo min als de Nijmeegse Erntge van der Marck dat al eerder niet was. Meer succes had Beck bij Geertruijt Noot, maar tegelijk beleefde hij met haar ook zijn eigen tragische liefdesgeschiedenis, waarvan hij uitgebreid verslag

David Beck als dichter van zijn tijd *

Beck werkte in de tijd dat de oorlog met Spanje weer was begonnen, na afloop van het Twaalfjarig Bestand (1621). Prins Maurits was te oud om nog erg energiek op te treden, hij stierf in 1625. Zijn halfbroer Frederik Hendrik volgde hem op. Hij veroverde onder andere Groenlo (1627) en Den Bosch (1629). Bij dit laatste beleg was het van belang om de voorraadschuur van de Spanjaarden in Wezel in handen te krijgen, dat lukte door een verrassende aanval.

In Den Haag had Beck zichzelf vol ijver toegelegd op het maken van gedichten. In Arnhem is hij daarmee doorgegaan. Meestal betrof het gelegenheidspoëzie. Soms gaat het dan over politiek-militaire gebeurtenissen, zoals *Gelderlants Triumph-dicht (...) over de verlossing der Stadt Wesel*, in 1629 gedrukt bij Jan Jansz te Arnhem, honderd regels lang, opgedragen aan onder andere de burgemeesters van Arnhem. Door een gedicht (of boek) op te dragen aan hoge functionarissen,

hoopte men een geldbedrag van hen te krijgen als tegenprestatie. Andere gedichten van Beck zijn bruiloftsliederen of rouwgedichten, zogenaamde 'sociale poëzie'. Soms maakte Beck enige versregels voor Breckerfelt, die ze dan in glas graveerde. Ook maakte hij wel eens dichtregels bij prenten van zijn beste vriend, waaronder in 1627 een prent van Arnhem. Deze afbeelding is verloren gegaan, maar de woorden van Beck zijn bewaard gebleven:

*Sonnet op de vrolijke gelegenheit
[fraaie ligging] ende den Lof der Stadt
Aernhem, gemaect ende geschreven bij
een teijkeninge (...) door Breckerfeldt.
Op den Keijberch, neffens de Wildt-
baen, af te sien.*

In de eerste strofen noemt Beck wat er allemaal te zien is: schaapskudden, de Rijn, bos, watermolens, Elten, Kleef en de Betuwe. In de laatste terzine richt hij de blik op de stad, onze stad, en wat hem daarin het meeste treft (Themis is de Griekse godin van het recht):

*Maer als ick onse Stadt dan zie in 't
schoonste deel
Als Themis edel Hof, en 's Adels lust-
prieel
Dan roep ick Aernhem uijt de vrolijkst'
aller stede!*

Noot

Beide kaderteksten zijn door de redactie toegevoegd aan dit artikel.

Literatuurselectie

Willem Frijhoff, *Wegen van Evert Willemsz. Een Hollands weeskind op zoek naar zichzelf*, Nijmegen 1995.

Fr. Kossmann, 'David Beck, een Haagsch dichter onder Maurits', in: *Oud-Holland* 39 (1921), 76-85.

C.G.N. de Vooy, 'Een lijfpoëet van prins Maurits', in: *Verzamelde Letterkundige Opstellen, nieuwe bundel* (Antwerpen 1947), 72-84.

W.J.C. van Hasselt, 'Aletta Beck, een vergeten Geldersche dichteres', in: *Geldersche Volksalmanak* 14 (1848), 20-30.

P.W. van Wissing, 'Aletta Beck (1667-1752), een Arnhemse in Zuid-Afrika', in: *Arnhem's Historisch Tijdschrift* 31 (2011), 117-140.

Mars en Venus door Jacob Matham, circa 1590 (Los Angeles County Museum of Art)

deed in zijn dagboek. David Beck had Geertruijt ontmoet in het huis van Theodore Calaminus, wiens buurmeisje zij was. Zoals gebruikelijk stuurde Beck haar om te beginnen gedichten: 'voort al den avont op mijn contoor besig met mijn sonnet (beginnende: Wil ijemant zien met mij) weleer an C.B. gepast ende nu toegeijgent an G.N. int reinj te schrijven ende te vergulden, met eenige andere dichtiens an de voors. G.N.'⁵⁴ In de weken erna was Beck bijna dagelijks te vinden in huize Calaminus, hopen de Noot te zien of te spreken. Zij had echter nogal 'koel of droog' gereageerd en wees Becks avances af, 'mij biddende geen moejt om haer meer te doen, alsoo zij doch vreesde dattet haer vader noijt toelaten en soude.'⁵⁵ Vader Noot bleek inderdaad de grootste hindernis te zijn. In de maanden na de afwijzing liet Geertruijt wel degelijk blijken gecharmeerd te zijn van David Beck, maar ze durfde niet door te zetten omdat haar vader haar zeker niet zou

laten trouwen met een weduwnaar met kinderen. Desondanks zagen David en Geertruijt elkaar steeds vaker, heimelijk op de binnenplaats en in de wijngaard die grensde aan de tuin van Calaminus. Na maanden kon Beck in zijn dagboek noteren: 'kreeg ick een kusken van haer door de wijngaert, gaene zoo vernoegt naer huijs als een potentaet.'⁵⁶ Hoe omzichtig zij ook deden, hun liefde bleef niet verborgen. De zus van Geertruijt betrapte hen terwijl ze in elkaars armen lagen, ook al dacht Beck net op tijd het schuurtje in te zijn gevlucht. Toen Beck en Noot een keer de kerkdienst verzuimden, kreeg broer Balter Noot argwaan en kwam eerder thuis, met een knallende ruzie tussen broer en zus als gevolg. Vader Noot was onvermurwbaar. Beck beschreef dat er hoogoplopende ruzies waren tussen Geertruijt en haar vader, waarbij hij haar dreigde te onterven. En in november kon Beck hun heimelijke ontmoetingsplek niet meer bereiken 'alsoo ick den overganck met steen toegeleijt zag, ende

Liefde / Caritas door Aegidius Sadeler, ca 1624 - 1629.

verstont dat den ouden met Dirix dat gedaen hadde op voorleden vrijdag ende dat zij had moeten helpen.¹⁵⁷

Slotwoord

Als ware het een echte soapserie onthult het dagboek niet het einde van deze tragische liefdeshistorie. De aantekeningen na 6 november 1628 zijn niet in het handschrift overgeleverd. Gelukkig weten we uit de Arnhemse trouwboeken dat de geschiedenis goed afliep. Op 19 september 1630 trouwden David Beck en Geertruij Noot met elkaar. Samen kregen zij nog drie kinderen. Over Becks leven bestaan dus meer historische bronnen, maar deze brengen de persoon nauwelijks dichterbij. Alleen in het pas ontdekte handschrift leren we het leven van de schoolmeester gedetailleerd kennen, zoals dit artikel heeft laten zien. We weten wie er bij hem in de klas zat, wat hij verdiende en waaraan hij zijn verdiensten uitgaf, zien het drukke sociale leven van Beck, leren zijn lectuur en gedichten beter kennen en kunnen zelfs zijn liefdesleven volgen. En daarmee zijn de gegevens uit het dagboek van de schoolmeester nog lang niet uitgeput. Het *Journael ofte Dag-boeckje* is een unieke bron voor het dagelijks leven in Arnhem in het begin van de zeventiende eeuw.

Noten

1. Gelders Archief, Handschriften Gelders Archief, bloknr. 3096, inv.nr. 4. Ik bereid een uitgave voor van dit handschrift, te verschijnen in de serie 'Egodocumenten' van Uitgeverij Verloren te Hilversum.
2. In 1629 publiceerde de Arnhemse drukker Jan Jansz van Beck het *Gelders Triumph-dicht*, een gedicht op de overwinning van Wezel. In handschrift is veel meer dichtwerk van Beck bewaard gebleven dan in druk. Het Koninklijk Huisarchief bewaart de ode aan prins Maurits, door Beck in 1622 aan de stadhouder aangeboden. De Koninklijke Bibliotheek heeft een handschrift met kopieën van diverse zeventiende-eeuwse dichters, waaronder Anna Roemersdochter Visscher en David Beck. Er staat ook een gedicht van Beck in het album *amicorum* van Ernst Brinck, burgermeester van Harderwijk. Zie J. Blaak, *Geletterde levens. Dagelijks lezen en schrijven in de vroegmoderne tijd*

in Nederland 1624-1770, Hilversum, 2004, 63-72.

3. David Beck, *Spiegel van mijn leven. Een Haags dagboek uit 1624*, Sv.E. Veldhuijzen (ed.), Egodocumenten 3, Hilversum, 1993.
4. Blaak, *Geletterde levens*. R.M. Dekker, *Uit de schaduw in 't grote licht. Kinderen in egodocumenten van de Gouden Eeuw tot de Roman-tiek*, Amsterdam 1995. I. Thoen, *Strategic Affection? Gift Exchange in Seventeenth-Century Holland*, Amsterdam 2007.
5. Van het handschrift zijn digitale scans beschikbaar op de website van het Gelders Archief (www.geldersarchief.nl).
6. Dit citaat in het overzicht van juli 1626.
7. Utrecht gaf de Franse schoolmeester van deze stad in 1624 eveneens 150 gulden. E.P. de Booy, *Kweekhoven der wijsheid. Basis- en vervolgonderwijs in de steden van de provincie Utrecht van 1580 tot het begin der 19e eeuw*, Stichtse Historische Reeks 5, Zutphen 1980, 138.
8. Dagboek 18, 19, 29 en 31 maart, 3 en 8 april 1627. Servat riskeerde lijfstraf als hij door zou gaan met zijn onderwijs.
9. Dagboek 12 juni, 20 september, 3 oktober 1627. Het valt niet uit te sluiten dat het hier steeds om dezelfde persoon gaat en niet om drie verschillende concurrenten.
10. De kamerhuur was 13 gulden per kwartaal, zo valt in het huishoudboekje te lezen, bijvoorbeeld in de uitgaven van september 1628.
11. Zie inkomsten mei 1628.
12. 3 juni 1627: '(...) ende quam ten 9 uijr op school. Las voor en naer in de *Secretaire de la Cour*, zang ten 5 uijren op school eenigen psalmen alleen ende met Frits en Yken (...)'
13. Dagboek 4 januari 1628. Vrouwe Van Brakel is waarschijnlijk Geertruid Bentinck, echtgenote van Floris van Brakel, drost van Ter Leede (akte van belening van haar in Gelders Archief, Archief Familie Bloemers, bloknr. 0563, inv.nr. 16. Commissiebrief van Floris van Brakel als drost van Ter Leede in Gelders Archief, Heren en graven van Culemborg, bloknr. 0370, inv. nr. 5934).
14. Zie bijvoorbeeld 4 mei 1627: 'ende ande den avont vertaelde ick een brief in Frans voor de cavalier Hans Diederick Capiteijn naer Indien'.
15. 22 oktober 1627.
16. De leerlingen betaalden niet allemaal op dezelfde datum van een maand. Bij de analyse heb ik die datum achterwege gelaten en alleen gekeken naar de maand waarin de betaling werd gedaan. Bij kwartaalbetaling ben ik ervan uitgegaan dat de kinderen achteraf afrekenden en dat het kwartaal eindigde in de maand dat ze betaalden.

17. Arnold was 22 jaar toen hij in 1628 predikant werd in Otterlo, waar hij tot zijn overlijden in 1653 dienst heeft gedaan. Zie F.E. van Lieburg, *Repertorium van Nederlands-hervormde predikanten tot 1816*, Dordrecht 1996.
18. Dagboek 6 en 13 maart, 7 april 1628.
19. Leerlingen betaalden een bepaalde som aan inkomstgeld wanneer zij de eerste keer op school kwamen en daarna 2 gulden en 10 stuivers per kwartaal. Het lesgeld was dus redelijk gestandaardiseerd, maar ook hier was er soms weer sprake van verscheidenheid. Zo betaalde Claesken van Aelst in mei 1626 maar twee gulden voor het kwartaal.
20. J. de Vries en A.M. van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei*, Amsterdam 1995, 647-750.
21. Beck maakte wel de balans op van zijn inkomsten en uitgaven, maar vulde die niet volledig in. De hier genoemde bedragen zijn berekend op basis van de bedragen die hij in de maandoverzichten noemt. De som van 520 gulden uitgave in 1628 is een minimum, omdat het overzicht van mei ontbreekt.
22. Uit het kasboek blijkt dat Beck voor Roeltje 60 gulden kostgeld per jaar aan zijn broer betaalde, zie uitgave december 1627 en 1628. Hendrick Beck was schoolmeester in Delft en vanaf 1627 in Oud-Beijerland (zie dagboek 8 september 1627). Becks andere broer Steven, schoolmeester in Den Haag, zorgde voor dochter Sara. Beck betaalde hem bijvoorbeeld 23 gulden voor kleding (uitgaven maart 1626).
23. Over hem: R. van 't Zelfde, 'Herman Jansz. Breckerveld, 1595-1673, een veelzijdig ambachtsman', in: *Oud-Holland* (2007), 31-106.
24. Bijvoorbeeld 20 oktober 1627.
25. Over Jan Peel is verder niets bekend. Goetgezel is allicht de Jan Hermans (van Arnhem) die op 18 maart 1627 trouwde met Lijsbeth Alberts (van Arnhem), beiden wonende te Nijmegen, aldus de DTB-boeken (Regionaal Archief Nijmegen, Nederduits Gereformeerde gemeente (RBS 1173/043)). Overigens schreef Beck op 3 maart 1627 in zijn dagboek dat Goetgezel trouwde.
26. 18 augustus 1627.
27. 19 februari 1628.
28. Zie hierover wat betreft Becks dagboek van 1624: Thoen, *Strategic Affection?*, 45-96.
29. Genoemde voorbeelden op 26 april, 3 maart en 13 juni 1627.
30. 13 april 1627.
31. 25 april, 5 juli 1627.
32. Dit kostte hem acht penningen, zo is te zien in het kasboek
33. 30 juli 1627.
34. 20 december 1627.
35. 19 april 1627.
36. 5 augustus 1627. Over de majoor is niets bekend. Menalck is een anagram dat Beck gebruikte voor Herman Breckerveld
37. 20 mei 1627. Tekenen van Breckerveld op 3 juni 1627.
38. In mijn *Geletterde levens*, hoofdstuk 2.
39. 9 januari 1627. 11 december 1624 (Beck, *Spiegel van mijn leven*, 219).
40. Antoine de Nervèze, *Les chastes et infortunées amours du baron de l'Espine et de Lucrèce de la Prade*, (1598), uit de *Amours diverses* (1605). Pierre Boaistuau, *Histories prodigieuses* (1560).
41. Op 23 mei 1627 en 23 januari 1628 bijvoorbeeld leende hij 'de couranten' van de rector van de Latijnse school.
42. *Copie van den briefff by den E. heere Nicolaes van Reygersbergh [...] aen [...] Hugo Grotius*, z.p. 1627. *Manifeste van den hertogh van Rohan*, Nismes 1626.
43. 17 januari 1627. John Barclay, *Argenis* (1621/1622). Een politiek-historische allegorie.
44. 1 februari 1627. Martin du Bellay, *Les mémoires de mess. Martin du Bellay* (1569). Een kroniek van Frankrijk.
45. 5 april 1627.
46. Ook aangeschaft in 1626: een Nederlandse vertaling van Caesar, twee Franse brievenboeken, een ode aan prins Maurits en een werk getiteld 'la grande pastorelle'. Een totaalrekening van 14 gulden en 19 stuivers. Zie kasboek december 1626.
47. Zie kasboek december 1628.
48. 15 maart 1627. Deze opdracht is niet terug te vinden in de inkomsten van maart 1627.
49. Bijvoorbeeld 2 februari 1627.
50. Deze inkomsten worden vermeld in het kasboek.
51. 1 en 4 januari 1627.
52. Begin op 12 januari 1627.
53. 27 december 1627, 3 januari 1628. Van het gedicht is een kopie bewaard gebleven in het handschrift in de collectie van de Koninklijke Bibliotheek, zie Blaak, *Geletterde levens*, 71.
54. 6 februari 1628.
55. 20 en 23 februari.
56. 15 september 1628.
57. 3 november 1628. Deze Dirkske was de zuster van de vader van Geertruit, Jan Wammes Noot ("den ouden").